

Диво на Покрову

*У Краківському археологічному музеї
зберігається язичницький ідол.
На нім табличка: «Світовид зі Збруча.
Знайдений на сході Польщі».*

Серпень 1848 року Божого видався настільки спекотним, що всі річкачки і струмки, які живили Збруч, пересохли, а сама повноводна ріка геть зміліла, аж той кордон між Австро-Угорщиною і Росією став примарно-розмазаним. Хіба стовбці, наче потворні гриби-мутанти, грізно свідчили про чітке розмежування українських земель між двома імперіями.

Того спекотного літнього дня прикордонники Карло і Йозеф просто вмівали від задухи, сподіваючись, що сьогодні ніяка вража сила не намагатиметься здійснити якусь диверсію на границі Австро-Угорської імперії.

— Давай, Йозефе, перепочинемо в тіні ліска, бо геть несила шпацерувати тим берегом висхлої ріки, яка навіть свіжості не дає. За що нам така радість — ота границя на Збручі, чим провинилися?

— Цить, Карло! Дурниці верзеш. То є честь від ясно-вельможного цісара — на такому непевному відтинку кордону пильнувати велику і непереможну імперію.

— Не люблю того лісу, — далі нарікав Йозеф, — якийсь він химерний, наче живе своїм життям.

— Якби я тебе не знав, то подумав би, що ти марно-вірний місцевий хлоп. То все спека в мізки пече.

Йозеф блаженно впав на траву і присмоктався до бутля з водою, який простягнув товариш. І в ту мить тишу лісу розірвав відчайдушний крик, ніби кого різали.

— Що воно таке?! — прикордонні жандарми схопилися на рівні ноги. До них з лісу бігли насмерть перелякани двоє місцевих селян...

Того ж спекотного дня Петро і Мартин, пастухи із села Личківці, що на Збручі, гнали худобу на пасовище. Важко було знайти добру траву, яка сохла на очах. Не дивно, що корови самі звернули на лісову стежку, де під захистом лісу було прохолодно і ще можна було щось випасти. Так то так, пастухи не нарікали, — їм під деревами теж незле. Порозлягалися під розлогим дубом, аж тут норовлива корова місцевого дідича полізла просто у змілілий Збруч.

— Ото худоба, — першим скочив на ноги Мартин і побіг виганяти неслухняну тварину з води. І за хвилину вже волав, мов різаний: — Петре! Тутка потопельник, Господи помилуй!

— Тільки голова стирчить, — зі страхом побелькотів надбіглий пастух.

— Гвалт! Потопельник! — зверещали обидва, забувши про череду.

Коли прибігли прикордонники, пастухи ледве дух переводили і все показували на ту голову у змілілий ріці.

— Чого верещите, дурні хлопці? Сонце голову напекло? — намагався суворо говорити Карло, але і йому було маркотно від того крику.

— Там потопельник!

Тоді Йозеф прудко підскочив до води, щоб перевірити, що то за мара така страху нагнала. І відразу дав знати Карлові:

— Ото дурні хлопці! То стовп! Великий, правда, дивний якийсь. Але неживий і ніколи не жив. То є камінь!

Мартин на то не зважав, лише крикнув, щоб Петро худобу до купи зібрав і гнав до села.

Вже десь до години часу цікаві селяни боязко розглядали знахідку.

— Що то за «турок» такий?.. — першою охрестила «потопельника» баба Палажка, знаменитий на всі Личківці «експерт» у всіх життєвих ситуаціях.

— Овва! «Турок»! — одразу загомоніли між собою.

— Ану цить! Ще візьміть та біди якоїсь на нас наклика! Треба під святій Покров молитись, аби Богородиця від нечисті захистила.

— Треба, треба, — усі одностайно погоджувалися.

— Чого позбігалися, каменю не бачили? — не на жарт роззлюстився Карло. — Треба волів, щоб витягнути з води. Мусимо знати, що знайшли. Може, то цінна штука.

— Свят, свят, свят, — настрашено відступали селяни.

Аж тут Мартин, який тепер став героєм, бо знайшов «турка» (ніхто ж не знав, що він зі страху мало в штани не напудив), заговорив:

— В нашого пана Зборовського є волі...

Пан погодився дати і воза, і волів. Брилу обв'язали мотузками і спільними зусиллями витягли з води триметрову

скульптуру з чотирма гранями. Пан був поціновувачем усяких цікавинок, тому й прихистив ту фігуру в себе на подвір'ї. Розумів, що має, певне, цінну річ. Зборовський хотів, щоб кам'яний ідол перезимував — на санях по снігу було б легше його транспортувати, але пані дуже страшилася щоразу, коли виходила з дому, а ще місцеві селяни пана доймали вимогами позбутись ідола, бо то зла прикмета. Не дай Боже, неврожаю чи якої пошесті, то все буде пан винен зі своїм «турком». А ще селяни денно й нічно молилися «Під твій Покров», аж місцевий ксьондз попросив дідича прийняти якийсь рішення.

Наближалася Покрова. Осінні роботи вже закінчувались, починалися приготування до засватин і весіль — кожна дівка на виданні мала надію на хорошу партію. Личковецькі дівчата були найбажанішими жінками для всіх навколишніх сіл — красиві, працьовиті, моторні, на всі руки господині. А тут — така okazія! «Турок!» Та хто поїде сватати дівку в село до такого химерного пана?

І пан вирішив подарувати річкову знахідку своєму товаришеві, знаному колекціонерові графу Потоцькому, що мешкав у сусідніх Коцюбинчиках.

Диво сталося зранку — на Покрову випав сніг! Справжній зимовий сніг, який товстим шаром накрив землю. Тепер дідич зможе скористатися санами, щоб доправити дарунок графові! По святковій службі селяни весело прощалися з «турком» і радо перемовлялися, що то Пресвята Покрова допомогла позбутися кам'яного ідола...

Ярослава Матічин
(м. Львів)

Властителько, захисти!

*Моєму дідусеві, Андрієві Стусу,
уродженцю Сидорова,
який як ніхто інший любив свій край*

Теся була записана, як Текля, але так її ніхто не кликав. Та і яка вона Текля? Текля — то та, Калиновська, шляхтичка, про яку тепер тільки пошепки. А вона, мале дівча, — Теся, та й по тому.

— Тесько, Те-е-е-есько! — протяжливо кличе сусідський Івась під вікном. — А пішли до потічка?

— Дурний, чи що? Холодно! — Теся вибігає з хати і роззирається навколо, чи ніхто не чув. — Вже, може, й потічок замерз. Не бачив?

— Може, й замерз. А подивимся?

Теся повертається до хати, кидає оком на купку книжок: до школи на завтра готова, мама з татом ще у колгоспі, час є.

— Пішли. — Текля бере Івася за руку, бо ж він трохи менший — має його пильнувати.

Йдуть вулицею, назустріч — нікого. Завертають з дороги на стежку. Під ногами — в'язке болото. Сказано ж — вода близько.

Потічок шумить здалеку. Теся чує його, впізнає. Не замерз, значить. Що йому перші морози?

Підходять ближче. Присідають на березі і нахилиються над водою. Теся обережно гладить хвилю. Потічок приємно лоскоче долоню.

— Бачиш, листя пливе? — зачаровано проводжає поглядом жовті плямки опалих листочків Івасик.

— Угу.

— Це ж воно що, далі в нашу річечку, а потім — у Збруч?

— Угу.

— А далі — в Дніпро і в Чорне море?

— Угу, — Теся не була впевнена, бо аж так далеко з географії ще не зайшла, але втратити авторитет в очах малого сусіда не хотіла.

— Це ж він, може, і до татка мого допливе, правда?

Теся озирнулася навколо. Не можна було, щоб хтось то чув. Івасикового тата забрали рік тому. Вона й сама злякалася. Того вечора мама забігла до хати біла, як полотно. Зачинила двері і кинулася татові на груди. Теся вперше бачила таку ніжність між батьками, то від сорому відвела очі.

— По Степана прийшли. — Мамин голос тремтів.

Батько не сказав нічого. Теся на батьків не дивилася, але спиною відчувала глибоке татове дихання. Знала, що зараз він обіймає маму — на те й очей не треба було. Знала і все.

За вікном чулися голоси. Теся прилипла обличчям до шибки. Сусіда Степана виводили з хати під конвоєм. Його жінка в самій сорочці бігла слідом і волочила Івася за руку. Малий спотикався і плакав. Тесі було добре видно, як Степана конвой посадив на підводу і сів ззаду. Поїхали. Його жінка, Марта,

тепер стояла мовчки і притискала до себе малого. В Івася з коліна текла кров і він від того плакав ще дужче.

— Поїхали, — полегшено зітхнула мама. — Що ж тепер буде?

— Йди до Марти, — може, поміч яка треба. Кажі їй, що повернеться Степан. От тільки за наше знов візьметься — то й повернеться.

Це був єдиний раз, коли Тєся бачила, як мама з татом обіймалися. І була та мить і тривожною, і млосною водночас.

Івасєвого тата, кажуть, забрали в «табори». Дітям ніхто не казав, що то означає, але раз звідти не можна було приїхати навіть підводою — отже, то було далеко.

— Мама кажуть, у тата зима круглий рік, — задумався Івась. — То, може, й не припливе до нього той листок, бо як же — по кризі?

— Угу, — здвигнула плечима Тєся. — Ну бо як він — по кризі?

Раптом їй захотілося погладити малого по голові. Вже навіть занєсла руку, але враз придумала, як може ще краще його розрадити:

— Івасю, пішли на замок?

— А не сваритимуть? — у малого засяяли очі.

— Ми не скажемо нікому. Щось тобі там покажу.

Поки видерлися на гору до кам'яного замку — обоє зіпріли. Вже біля самого муру малий озирнувся назад і міцніше схопив подружку за руку:

— Високо...

— Не бійся, дурненький, я тут ціле літо бавлюся.

Замок в їхньому Сидорові мав чудну форму корабля. Тєся любила тут бувати змалку. Залазила на мур і дивилася вниз,

як з корми човна. І здавався їй світ під ногами безкрайньою річкою. Дівчинка хапала повітря ротом, злізала вниз і притулялася спиною до товстезного муру. Заплющувала очі і уявляла, що стоїть посеред найбільшої зали у довжелезній брунатній сукні. У замку грає музика, кружляють в танку пари. І ніби то не вона, мала Теся, а зовсім доросла її тезка Текля Калиновська, чий родовий герб красується на маєтку, стоїть посеред тої забави і вбирає шкірою велич і розкіш. І сусід її — не дрібний Івась, а справжній знатний вельможа — простягає руку до танцю. Теся-Текля бере ту руку і міцно стискає.

— Відпусти, болить, — дівчина чує голос малого Івася і бачить вже себе таку, як є, біля старого замку. Вона тримає руку товариша і та аж біліє від її стискання. — Болить, кажу, відпусти.

Теся розгублено відпускає Івасеву руку і відвертається до муру.

— Дивися, що тут є, — проводить рукою по каменю і намацує заглибину. — Тайник, уявляєш?

Малий підходить ближче і зацікавлено роздивляється стіну. Теся спочатку вагається, а потім запихає руку глибше і дістає маленьку, завбільшки з половину долоні, дощечку.

Івась бере її до рук і проводить долонею по поверхні. Старезна фарба полущилася і покрутилася, але якщо дощечку повернути проти сонця, то на ній чітко впізнається лик Діви Марії.

— Це ж... не можна, — малий запитально дивиться на подругу.

— А це і не моє. Воно тут завжди було. Сто років, може, чи й більше. Я просто знайшла одного разу. — Дівчинка рвучко забрала образок із рук Івася і сховала назад у

мур. — Тільки не кажи нікому. Воно ж тут і ще сто років пролежить. Може, наші діти знайдуть, як будуть тут гратися.

— Або мій тато, як повернеться.

— Угу, може, — здвинула плечима Теся. — То ж замок. Він вічний.

Дівчинка підсадила друга на мур.

— Ти уяви — тут же турки воювали, і козаки, і шляхта потім балувалася. А тепер ми сидимо, ноги звісили, — посміхалася сама до себе. — Сказано ж — історія, вічне! — Сама не розуміла чому, але на цьому місці ніби світилася зсередини. — Вічне! — повторила ще раз, повільно і виразно.

Наступного дня мама розбудила раніше:

— Тесю, вставай. Тільки тихо. Нині Покрова. Мусиш, поки до школи, помолитися.

Дівчинка одяглася у нове, вмилася. Мама з татом погасили світло, дістали звідкись вишитий рушник і постелили на стіл.

— Ікони в нас нема, то хоч так, — зітхнув тато і перехрестився.

— А за що молитися? — Теся кинула оком на маму.

— На Покрову моляться за свій дім, свою землю.

Дівчинка перевела погляд на візерунок рушника, стала на коліна і без звуку зарухала губами в молитві, якої вчила ще бабуся: «О, всемилостива Богородице Діво і Властителько, вислухай нас, що молимося Тобі, і яви милість Твою на людях Твоїх, моли Сина Свого, щоб нам звільнитися від усякого зла, і збережи церкву і країну нашу, наше місто, всяке місто, село і країну, вірних і всіх, що благочесно спішать і призивають ім'я Твоє Святе, від усякої напасті, пошесті, голоду, землетрусу, потопу, вогню, меча, нападу чужинців і всякої міжусобиці, від усякої хвороби і всякої

пригоди, щоб ані ранами, ані переслідуванням, ані мором, ані всяким гнівом Божим не були покарані слуги Твої; але зберігай і спасай милістю Своєю, Володарко, молячись за нас, корисне і добре поліття, врожаї плодів і часи спокійні даруй нам; полегши, піднеси і помилуй, премилостива Богородице всехвальна, що у всякій біді і нужді перебуваємо».

Того року на Покрову вдарив перший мороз. Теся пленталася до школи і збивала ногою перший іній. Коли дорога пішла згори вниз — обернулася на замок. І залякла: під самими мурами туди-сюди ходили чужі люди. Когось із села Теся би впізнала. А то чужі, і все чоловіки. Сама незчулася, як ноги понесли туди.

— Ти куда, мала? — хтось схопив за комір.

— До замку. Там щось робиться.

— Не твоє дело, — Теся впізнала в чоловікові якогось райкомівського начальника. — Не підходь, там опасно.

— Та я там кожен камінь знаю! — Дівчинка рвалася йти далі.

— Кажу ж — опасно. Там взрив зараз буде. Не хватало єщщо, щоб тебе привалило.

Теся дивилася в очі чоловікові, що силувався говорити на модний зараз совєцький манер, і не вірила своїм вухам.

— Війна знову, чи що?

— От дурне! Яка війна, перемогли ми вже, перемогли, слішиш? Про взрив я розпорядився — колгосп розстраюєм, треба матеріали. Чого воно зря стоїть?

У Тесі підкосилися ноги:

— Як це? Замок — на матеріали?

— Ой, та зачем я ето всьо тобі розказую, пацанка. В школу біжи — може, розумного совєцького человека школа з тебе зробіть.

І Теся побігла. Не в школу. Туди, де мала статися біда.

Трохи завеликі черевики муляли і ковзали по траві. Бігти було далеко. Теся зціпила зуби і повторювала під ніс: «Та як же так? Це ж вічне. То ж на віки... Не можна ж!»

«О, всемилостива Богородице Діво і Властителько, вислухай нас, що молимося Тобі, і яви милість Твою на людях Твоїх, моли Сина Свого, щоб нам звільнитися від усякого зла, — зашепотіла в такт із кроками, — і збережи церкву і країну нашу, наше місто, всяке місто, село і країну, вірних і всіх, що благочесно спішать і призивають ім'я Твоє Святе...»

Довга незручна спідниця плуталася між ногами, волосся лізло в очі.

«Від усякої напасті, пошесті, голоду, землетрусу, потопу, вогню, меча, нападу чужинців і всякої міжусобиці, від усякої хвороби і всякої пригоди, щоб ані ранами, ані переслідуванням, ані мором, ані всяким гнівом Божим не були покарані слуги Твої».

«Хоч би встигнути. Я поясню їм. Я скажу, що це не матеріали, що такого більше не буде».

«Полегши, піднеси і помилуй, премилостива Богородице всехвальна, що у всякій біді і нужді перебуваємо... Матінко Божа, сьогодні ж Покрови, захисти рідне, Властителько, захисти!»

Вибухнуло, коли до замку залишалося не так вже й далеко. Від несподіванки впала долонями в болото. З очей текли сльози. Немає більше замку Теклі Калиновської. Немає більше і її, Тесиного, замку. Ось яка вічність, виявляється, крихка. Раз — і нема.

— Дівочка, ти чого здесь? Не ушиблась? — Чоловік у сірій робі допоміг підвестися.

— І куди його тепер? — дивилася на купу каміння, з якої піднімалася пилюка, на місці частини замку.

— В колхозе пригодиться, — посміхнувся чоловік і пішов до гурту інших.

Тєся підійшла ближче. Довго вдивлялася у гори вапняку, ніби щось шукала.

— А ти што здесь делаєш? Почему не в школе? Проблем мало? — почула за плечима неприємний голос.

Повільно пішла геть. Уже не поспішалося.

Казали, зі замкового каміння в колгоспі побудували свинарник. Добрий був матеріал. Вперше Тєся побачила споруду майже за рік по вибуху, влітку. Мама тоді народила братика і треба було йти замість неї на кілька місяців у колгосп. Як видалася вільна хвилинка, Тєся підійшла до тієї будівлі й узялася обмацувати каміння. В середині рохкали свині і все навколо пахло гноєм. Дівчинка гидливо відсахнулася.

— О, мала, йди допоможеш, у мене тут свиноматка опоросилася, треба вільні руки. — Зі стайні вийшла опецькувата жіночка і махнула до дівчинки. — Бери сіно, постелиш поросятам.

Тєся взяла оберемок сухої трави і пішла всередину. В свинарнику було тепло, кілька десятків рожевобоких свиней спокійнісінько лежали за загорожею. Та, що з поросятами, була відгороджена окремо. Тєся обережно відкрила клітку, зайшла всередину і щедро настелила сіна.

— А ти, мала, до роботи вправна, — похвалила жіночка. — Не хочеш до мене, в свинарник? Тут добре. Мої свині навіть імена мають. Ото, — показала на крайню, — Маруська, то — Снежка, а це, — тицьнула пальцем у ту, що опоросилася, — Текля.

Тєся вибігла зі свинарника і, притулившись спиною до стіни, зайшлася плачем: а бач, і каміння те саме, замкове, і Текля всередині, а по-іншому все. По-іншому.

Після роботи на Покрову Тєся пішла до замку. «Справляти роковини», — сміялася сама з себе. Повалена і розібрана людьми стіна зробила його беззахисним. Від колишньої величі — ні сліду.

Тєся вилзла на мур і звисла ноги. Не плакала, але щось всередині пекло вогнем.

— Дурна ти, Тєсько, дурна. Ще розплачєся тут їм усім на радість, — почула голос Івася. Хлопчик виліз на мур і сів поруч. — Коли мого тата забирали, я спитав його, чи то назавжди. А він сказав, що назавжди може бути лише те, що тут, — Івась показав долонею на груди. — А все решта — тимчасове.

Далі сиділи мовчки. І вже коли в повітрі потягнуло вечірнім осіннім холодом, хлопчик дістав щось з кишені:

— На, сховай, куди сама хочєш, ще на сто років. Я тоді не втримався, забрав, щоб пильніше роздивитися. А воно бач, як вийшло...

На долоні хлопчика лежав дерев'яний образок Матері Божої. Червоне вечірнє сонце ковзнуло по лику промінням і той ніби засяяв золотом. Тєся обережно взяла образок у руки і притисла до серця.

— Те, що тут, — Івась знов показав на груди, — в тебе ніхто ніколи не забере.

*Ольга Саліпа
(м. Хмельницький)*